

Arkiel. O. 202/12.5.1992

M

RAUTAKAUTISEN ARKKUHAUDAN KAIVAUS PYHTÄÄN
STRUKANKALLIOILLA 24.5 - 31.5.1991

Kymenlaakson maakuntamuseo

Timo Miettinen

Rautakautisen arkkuhaudan kaivaus Pyhtään Strukankallioilla
24.5 - 31.5.1991. Kymenlaakson maakuntamuseo

kl: Itäkirkonkylä

tl: -

om: Oy Stockfors Ab c/o Enso Gutzeit Oy
os. Kanavaranta 1 00160 Helsinki 16, puh. 90-16291

pk. 3023 06 PYHTÄÄ

x= 6705 54, y= 3476 82, z= 10,5 (röykkiö 3, kaivausalue B)

Löydöt: KM 27059:1-18

Ajoitus: vanh. rautakausi

Tutkitun alueen laajuus: n. 30 m²

Kaivauksen johtaja: Timo Miettinen

Piirtäjä: Pirjo Hamari

Kaivaustyövoima: Pyhtään ja Ruotsinpyhtään perinnepiirit

Kaivauksen rahoitus: Kymenlaakson maakuntamuseo ja Pyhtään kunta
(tekninen apu)

Liitteet: karttaliitteet 1-3

valok. 1-11

Tark. T. Miettinen 1989

Arkkuhaudan sijainti

Kaivauksen kohteena oleva arkkuhauta sijaitsee Kymijoen toiseksi läntisimmän suuhaaran, Pyhtään haaran, suiston itäpuolella, n. 4 km Pyhtään keskiaikaisesta kirkosta kaakkoon. Pyhtään haaran suun ja Santaniemenselän välisellä niemekkeellä on laaja Strukankalliot-niminen lounaaseen työntyvä kallioalue. Sen lounaispäästä, Sabbanäsin talon itäpuolelta löytyi 1989 laaja röykkiöhauta-alue, joka muodostuu kahdeksasta röykkiöstä (ks. tark. sel. esihist. tston ark. T. Miettinen 27.10.1989).

1990 tutkittiin Kymenlaakson maakuntamuseon toimesta kaksi röykkiöhautaa, metsäautotien päätelenkin osittain tuhoama röykkiö 1 (kaivausalue A) ja siitä 200 m etelään erillisellä kallioalueella sijaitseva kaksoishautauksen sisältänyt röykkiö 2 (kaivausalue B). Molemmat röykkiöt sisälsivät arkeologisesti ajoittavia esinelöytöjä, joiden perusteella hautaukset on tehty roomalaisajalla - tarkentavia radiohiiliajoituksia ei hiili- ja luunäytteistä (palanutta) ole vielä käytettävissä.

1991 tutkittu hauta 3 sijaitsee kaakko-luodesuuntaisen kallioselänteen keskipaikkeilla kohoavan itä-länsisuuntaisen laakean harjanteen itäreunassa, joka samalla on ko. harjanteen lakikohta. Harjanteelta on Santaniemenselän rantaan n. 130 m. Harjanteen lakialue on n. 10 m:n korkeudella merenpinnasta, joten kallioselänne on ollut rautakauden alussa saarena; sen ympärillä on alavaa, kuusikkoista ja osin soista metsämaata.

Kallioharjanteen korkeimmalla kohdalla sijaitsevan hiidenkiuastyypin röykkiö 2:n kaakkoispuolelta paljastui kesän 1990 kaivausten alussa puuston ja aluskasvillisuuden poiston yhteydessä hieman epämääräiseltä näyttävä suorakaiteen muotoinen arkkumainen

hauta, jota alussa epäiltiin keskenjääneeksi hautarakennelmaksi (yleiskartta, liite 1 , valok. 1-2). Sen pohjoisreuna on vain 2 m:n päässä röykkiö 2:n eteläreunasta. Ko. hauta 3 sijaitsee kallion korkeimman kohdan eteläpuolella olevalla tasanteella, joka viettää hieman länteen ja päättyy vahvasti soistuneeseen, rahkasammaleen täyttämään painanteeseen. Tästä syystä latomuksen länsipää oli osittain sammaleen peittämä ja löydöt märkyiden vuoksi tuhoutuneempia kuin hautauksen itäpäässä.

Arkkuhaudan rakenne

Hauta 3 muodosti miltei neliön, jonka koko oli n. 4,3 x 4 m - ennen itäpäähän osittaista purkamista se on ilmeisesti ollut pitkänomainen suorakaide (valok. 3, karttaliite 2). Haudan suunta oli itäkaakosta länsilounaaseen. Sen eteläsivussa oli vielä pystyssä kaksi laakeaa paatta, joiden perusteella on ilmeistä, että myös pohjoissivustan kolme kaatunutta paatta on ollut pystyssä. Eteläseinämän itäpäässä oleva paasi oli - ehkä haudan purkamisen yhteydessä - joutunut hieman alemmas rinteeseen ja haudan koillispuolella oli vielä kauempana kalliorinteellä paasi, joka ilmeisesti on ollut haudan pohjoissivun itäpäässä; sekin todiste haudan itäpäähän hajoittamisesta.

Kaivauskohteesta käytetään tässä nimitystä arkkuhauta - paremman puutteessa; röykkiöhauta se ei ole, koska hautauksen päältä puuttuu tavanomainen kekomainen täytekiveys, myös arkkuhauta on osin harhaanjohtava, sillä kiviarkut esiintyvät meillä yleensä pinnanalaisina röykkiöiden tai latomusten sisä rakenteina. Hauta 3:n määrittelyyn on syytä palata tuonnempana.

Suurten reunakivien välinen tasainen pinta oli niin vahvan sammaleen ja jäkälän peitossa, ettei sen alla ollutta kiveystä juuri voinut erottaa. Pintakasvillisuuden poistamisen jälkeen ilmeni, että paasien välisellä alueella oli kauttaaltaan tiheästi pakattua kiveystä, joka oli muodostunut vaihtelevankokoisista kivistä ja hiekkamullasta. Naapuriröykkiölle ominaista kallion pinnalle asetettua tiheää samankokoisista pikkukivistä ladottua kivikkoa ei täällä varsinaisesti erottunut. Tiheintä kiveys oli haudan länsipäässä, jossa koko maansekainen kerros oli paksuimmillaan, n.30-40 cm:n vahvuinen, itäpäässä se oli vain 10-20 cm. Koska haudan alainen kalliopinta viettää länteen, pyrittiin ilmeisesti latomuksen pinta saamaan vaakasuoraan. Tästä syystä täytemaata oli myös enemmän haudan länsipäässä, itäpäässä ei paikoin ollut juuri lainkaan maata kivien välissä; kivetkin olivat täällä keskimäärin suurempia.

Hauta 3 oli polttohauta röykkiö 2:n tapaan, ja muistutti sitä siinä suhteessa, ettei palanutta luuta tavattu lainkaan. Hiiltä ja polttojälkiä oli tässä haudassa naapurihaudan tapaan epätasaisesti kaikkialla, ehkä eniten kuitenkin haudan länsipäässä, jossa maakerros oli paksuin.

Löytöjen sijainti haudassa

Haudan kaivaustutkimus aloitettiin sen itäpäähän. Koska metallinilmaisimella pyrittiin kartoittamaan etukäteen mahdolliset metalliesineiden löytökohdat, saatiin heti kaivausten alkuvaiheessa talteen haudan koillisreunassa ruudussa I 16 sijaitseva solki (:2) (valok. 5). Kaaren kohdalta katkennut ja osittain korroosion turmelema solki sijaitsi karkean hiekan sekaisessa mullassa n. 4 cm:n syvyydessä osittain pienen kiven alla. Löytösyvyys ei liene alkuperäinen, sillä juuri tästä reunasta on hautaa ilmeisesti purettu;

alemmas rinteeseen heitetty paasi lienee ollut juuri soljen kohdalla. Soljesta n. 80 cm lounaaseen paikalle kaatuneen paaden itäpuolelta löytyi ruutujen I 15 ja 16 rajalta n. 0,5 m²:n alueelta miltei silppumaiseksi murtuneita ja ruostuneita raudanpalasia, jotka kahden isomman palasen perusteella ovat peräisin tuhoutuneesta onsikirveestä (:9-10)(valok. 4). Kirves näyttää olleen kookkaampi kuin hauta 2:sta löytynyt miltei ehjä onsikirves. Kirveen palaset näyttivät olleen osittain paikalta kaatuneen puun juurien esiinnostamia. Kun juurta vedettiin pois kaatuneen paaden alta, rikkoi se ilmeisesti alla olevia maakerroksia niin, että joko paaden eteläreunan alla tai heti sen vieressä ollut solki (:1)(valok. 6) nousi näkyville maan pinnalle. Koska solki oli löydettyäessä irrallaan tuoreennäköisen hiekkamullan pinnalla, ei sen alkuperäistä löytöpaikkaa voitu todeta. Koska osin katkennutta neulaa lukuunottamatta ehjä solki on huomattavasti paremmassa kunnossa kuin ensin löytynyt solki, voidaan olettaa, että sen alkuperäinen löytöpaikka on ollut paaden suojaavan reunan alla.

Kaivauksen edetessä kävi ilmi, että tärkeimmät hauta-antimet oli sijoitettu haudan pohjoissivustan itä- ja länsireunaan kivipaasien lähelle. Haudan länsipäästä ruudusta J 13 löytyi lähekkäin pahasti murtuneen keihäänkärjen osia (:4-5) ja soljen spiraalin katkelma (:3). Keihäänkärjen palasia löytyi n. 30 cm:n matkalta kolmesta eri syvyydestä (n. 20-30 cm), mikä voisi viitata ko. kohdan penkomiseen tai roudan aiheuttamaan liikkumiseen. Soljen spiraalin katkelmat olivat n. 15 cm:n syvyydellä määrässä maassa. Spiraalin voimakas syöpyneisyys viittaa siihen, että maaperän märkyys ja pronssihome ovat tuhonneet soljen muut osat: spiraalin koko viittaa siihen, että ko. solki on ollut kookkaampi kuin haudan itäosan soljet. Haudan länsipäästä löydettiin kaksi veitsen katkelmaa (:6-7) ja ilmeisesti veitsen ruoto (:8).

Löytöjen määrittely ja ajoitus

Solkia voidaan pitää Strukan hauta 3:n tärkeimpinä löytöinä; näitä tarkasti ajoitettavissa olevia esineitä ei aikaisemmin tutkituista haudoista tavattu. Paaden reunan läheltä löytynyt miltei ehjä solki edustaa tyypiltään "silmätöntä" pääsarjan silmäsolkea. Sille löytyy miltei analoginen vastine Karjaan Kroggårdsmalmenin haudasta II:4 (KM 9536.29) kaaren keskellä olevaa pisteviivariviä myöten. Solki, jonka levintä näyttää tähän mennessä rajoittuneen ahtaasti lounaisrannikolle (Karjaa, Tenhola, Píkkiö) voidaan ajoittaa ensimmäiselle vuosisadalle, siis vanhemman roomalaisajan alkupuolelle. Toinen kaaren kohdalta katkennut silmäsolki ei sisältäne niin karakteristisia piirteitä että sen tarkempi määrittely ja ajoittaminen olisi mahdollista; kuitenkin viittauksen Jäbaran solkeen voisi ehkä tehdä mahdollisia vastineita haettaessa.

Onsikirves on niin pitkälle tuhoutunut, ettei sen suhteen voitane todeta muuta kuin se, että kirves näyttää olleen melko suurikokoinen, ainakin naapuriröykkiöstä löytynyttä miltei ehjää kirvestä tuntuvastikin suurempi. Kirveestä on säilynyt vain palanen putken suuosaa ja ehkä lappeen keskikohta. Palasiksi murtunutta keihäänkärkeä saatiin liimatuksi kokoon siinä määrin, että sen voi katsoa edustavan pienikokoista ns. profiloimatonta tyyppiä, jota esiintyy miltei kaikissa tutkituissa vanhemman roomalaisajan kalmistoissa. Veitsistä on säilynyt - kuten tavallista - vain terän keskiosa, joten niiden tyyppistä ja ajoituksesta ei voida vetää johtopäätöksiä.

Arkkuhaudan asema kalmistoperinteessämme

Strukan arkkuhaudan asema rautakautisten kalmistojemme spektrissä näyttää olevan hyvinkin poikkeuksellinen. Kuten edellä jo todettiin, arkkumaiset rakenteet esiintyvät meillä yleensä röykkiöiden tai latomusten pinnanalaisina sisärakenteina. Näin näyttää olevan myös tarhahautojen alkuperämaassa Virossa ja Baltiassa. Tällöinkin arkkurakenteet on aniharvoin tehty vertikaaleista laakakivistä; tarhahaudat on yleensä rakennettu suorakaiteen muotoon asetetuista pyörökivistä, jotka voivat tosin olla hyvinkin suuria (Piikkiö, Runko). Laakakivistä tehdyt paasiarkut näyttävät olevan ominaisia ennemminkin pronssikaudelle; tällöin ne ovat yleensä katettuja Euran Lähteenmäen arkun tapaan.

Strukan "avoimen" arkkuhaudan poikkeuksellisuuteen saattaa löytyä yksinkertainen käytännön selitys. Koska kalmisto sijaitsi aikoinaan kalliosaarella - nykyisen alavalla metsämaalla sijaitsevan kallion kaikki sivustat ovat alle viiden metrin korkeudella - oli kivien vieminen sinne tietenkin varsin työlästä. Saattaa olla, että kun arkkuhaudan pohjoispuolella olevaa pyöreää röykkiöhautaa rakennettiin nuoremman roomalaisajan alkupuolella, kasvoi houkutus käyttää vanhemman haudan täytekiveystä uuden rakennusaineena ylivoimaiseksi; se yksinkertaisesti purettiin löytökerrokseen saakka.

Arkkuhaudan entisöinti

Arkkuhaudan entisöinnissä tehtiin se rohkea mutta mielestäni perusteltu ratkaisu, että kaikki haudan pitkien sivujen paasikivet nostettiin pystyyn - alkuperäiseen asentoonsa (valok. 10-11). Tätä näkemystä voidaan perustella sillä, että haudan eteläreunassa - ilmeisesti täysin koskemattomina - olleet kaksi pystykiveä osoittavat, että muutkin paadet ovat aluperin olleet pystyasennossa; tämä on epäilemättä ollut ainoa johdonmukainen ratkaisu haudan rakentajien kannalta katsottuna. Haudan itäreunaa hajoitettaessa on ilmeisesti kaksi laakakiveä joutunut erilleen haudasta, toinen, haudan koillisreunassa oleva, oli liukunut alemmas rinteeseen parin metrin päähän. Sivussa olleet paadet vedettiin alkuperäisille paikoilleen ja arkkuhaudan seinämistä tehtiin yhtenäiset asettamalla pystypaadet vierekkäin. Sivussa olleet laakakivet asetettiin samoin kuin läntisin alkuperäisistä kivistä: tasopinta sisäänpäin, kupera puoli ulospäin.

Pyhtään kunta antoi jälleen teknistä apua kaivaustyössä. Pyhtään perinnepiirin parista saatiin jälleen innostunut ja asiantunteva - edellisen kesän kaivauksien kouluma - talkootyövoima: Esko Virtanen, Raimo Enkenberg, Leo Merisalo, Aarne Dromberg ja Ole Rosquist. Ruotsinpyhtään perinnepiiristä kaivauksiin osallistui Börje Broas. Tutkimuskohteen löytäjä Rune Nygård osallistui jälleen monipuolisesti kaivaustyöhön. Maakuntamuseon palkkaamana piirtäjänä toimi HuK Pirjo Hamari.

Kotkassa 20.3.1992

Timo Miettinen

Kymenlaakson maakuntamuseo

1. Strukan hauta 3, suorakaitteenmuotoinen arkkuhauta, lännestä. Ainoastaan kaksi reunapaatta haudan eteläreunassa pystyssä, muut kaatuneet. Puusto poistettu haudan päältä jo 1990:n kaivausten yhteydessä.

2. Arkkuhauta kuvattu yläviistosta A-tikkailta haudan lounaispuolelta ennen pintaturpeen ja jäkälän poistamista. Kuvan vas. yläreunassa 1990 tutkitun pyöreän hiidenkiuastyypin rökkiöhaudan reunaa.

3. Arkkuhauta turpeen ja jäkälän poistamisen jälkeen. Maaperä tummempaa haudan länsipäässä viereisen märän kalliokuopanteeseen muodostuneen suon vuoksi.

4. Kaivaus aloitettiin haudan itäpäästä. Edessä keskellä repun alla katkenneen silmäsoljen löytöpaikka, piirtäjän, Pirjo Hamarin käsien takaa ison kiven edestä saatiin talteen onsikirveen katkelmia ja ko. kiven vas. puolelta löytyi ehjä silmäsolki.
Kuva idästä.

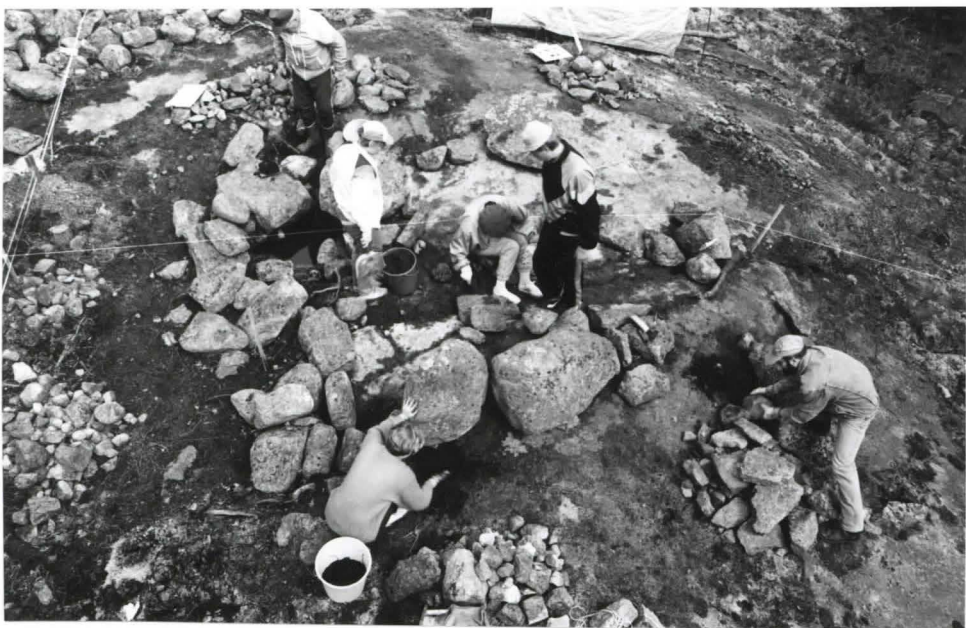
5. Katkennut silmäsolki in situ pienen kiven viereen asetettuna n. 10 cm:n syvyydessä. Solki löytyi metallinilmaisimen avulla, joten se voitiin kaivaa esiin hyvin varovaisesti.
Kuva etelästä.

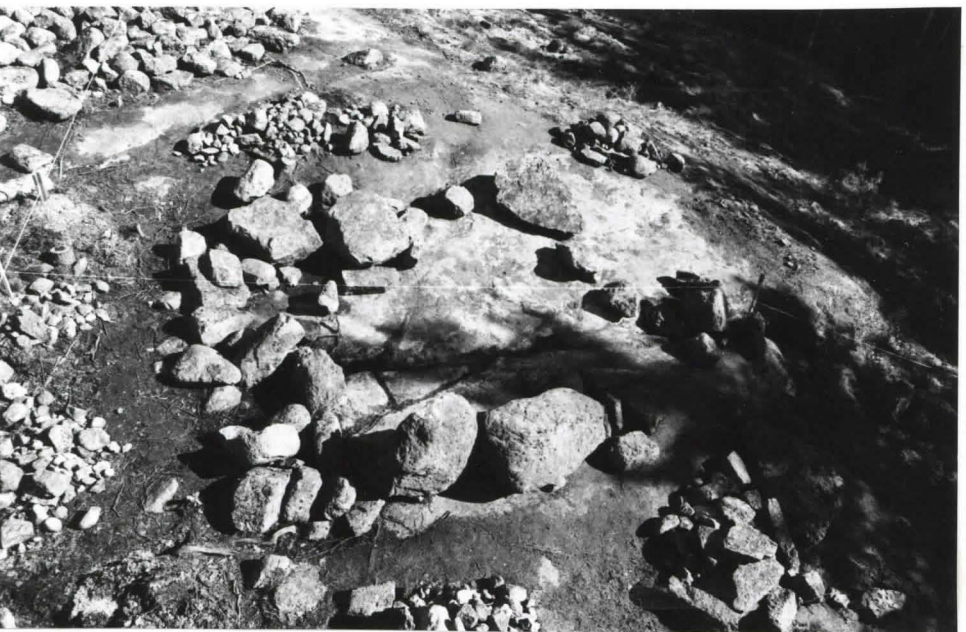
6. Ehjä silmäsolki löytöhetkellä. Se havaittiin vasta ison kiven syrjään kääntämisen jälkeen, joten sen alkuperäistä löytökohtaa ei voida tarkkaan tietää.
Kuva etelästä.

7. Arkkuhaudan länsipäässä oli itäpäättä paksumpi maa- ja kivikerros, ehkä osin siitä syystä, että haudan pohjana oleva kallio vietti hieman länteenpäin. Kuva idästä.

8. Arkkuhaudan kaivaus loppuvaiheessaan. Reunapaasien välinen kiveys oli luonteeltaan melko vaihtelevaa, muodostuen osin tiheään pakatuista pienistä kivistä, joiden välissä oli erikoisia isompia kiviä. Pohjoisempana olevan hauta 2:n kaltaista säännöllistä pikkukivikkoa ei täällä ollut. Kuva etelästä.

9. Arkkuhauta pohjaan saakka kaivattuna. Suurimmat reunapaadet jätettiin paikoilleen tai nostettiin pystyyn entisöinnin yhteydessä. Kuva etelästä.

10. Arkkuhauta entisöitynä. Kaatuneet paadet nostettiin pystyyn haudan lounaisreunalla olleiden kahden pystyyn jääneen paaden mukaisesti. Itäisimmät pystypaadet on vedetty paikoilleen sivummalta kalliorinteeltä, jossa ne olivat kaatuneina. Kuva etelästä.

11. Entisöity arkkuhauta lännestä.